

Házi feladat demokráciából

Bizonyosan, igaz, hiszen annyi szájból és annyi fórumon hallja az ember: társadalmunk további valódi emelői között a szocialista demokrácia lesz az egyik legfontosabb. A szocialista demokrácia, amiről legtöbbször azt gondoljuk, hogy valami nagy és szent kollektív mű, amit majd a politikusok megcsinálnak nekünk, mi pedig beszélünk annak műhelyeibe és vitatkozunk, szavazunk, eldöntünk dolgokat. Annyi megszokásunk és elvárásunk közül nem ez az egyetlen, amivel hasonlóképpen vagyunk. Házi feladatként — inkább a magam mániáinak körültagolására — a másik oldalról próbáltam a témát megközelíteni. Valahogy így: szocialista demokrácia — és mi az, ami ebből rám tartozik? Az egyes ember és a demokrácia... hogy is jön ez össze?

És ez tényleg szép és nagy házi feladat, amit minden embernek „meg kell írni”, aki a közélet dolgaita beleérti magát. Lehet, hogy azzal kell kezdenünk: egyenként hajlamosak vagyunk-e demokratikus életre és gondolkodásra? Hogy járthatom és járatom a számát — ennek még önmagában nem szocialista demokrácia a neve. Hogy javaslatot tehetek, és szavazhatok — ez sem sokkal több a polgári demokrácia régi iskolájánál. A szocialista demokrácia — minden elméleti fontoskodást mellőzve, s minden aktuális jelzőtől megkopsztva — valami nagyon egyszerű dolog: a közérdek szolgálata. Ezért szocialista. Arra rendeltetett, hogy a társadalom valódi érdekeinek megfogalmazásához segítse a közösséget, és azoknak az érdekeknek a lekhatóságát szolgálja.

Tartok attól, hogy a demokrácia sok szószerzője megreked a tiszta elveknél, s miközben demokratikus jogait „gyakorolja”, voltaképpen csupán privát véleményének társadalmi hitelesítésére apellál. Jól belefeledkeztem annak mérlegelésébe: vajon a magánvélemények összessége lenne az, ami társadalmi közvéleménynek tekinthető? S bizony rájöttem: szó sincs róla! Ha így lenne, vajon volna-e olyan szép mezőgazdaságunk? Ha az agitátorok annak idején népszavazásra bízták volna, hogy lesz-e kollektív mezőgazdaság... Ha a gazdasági reformról a demokrácia matematikájával lehetett volna dönteni... Ha a kisvállalkozások, a gazdasági munkaközösségek, az új üzleti formák főként egyenkénti szavazással kellett volna határozni... Olyan feltételezések ezek, amelyek azt sugják megint: a demokrácia nem arra való, hogy megért változások szükségességét mérjék vele — hanem, hogy a szükségességek felismeréséhez és végrehajtásához segítsen bennünket.

Mi is lenne hát az a házi feladat? Először is talán annak becsléses egyéni végiggondolása: demokratikus lény vagyok-e én magam? Jaj, de sok belátás kell a magunk minősítéséhez is! Ki nem kapta még magát azon, hogy választók, munkatársak, szakmabeliek jogosan fölállalt ügyét nem zengte túl? Ki nem követett el olyan gyarlóságot, hogy miközben egy utca, egy brigád, egy nagyobb közösség érdekében szavalt, nem csomagolta nemzetiszínű papírosba? Hány beadványon olvassuk ma is, hogy az utca, a városrészt, a falu, a járás dolgozóinak nevében: Forgó Péter... Ilyenkor talán tudjuk is, hogy a szocialista demokrácia valóban a közérdek kifejezése, különben miért akarnánk városi közterekként feltüntetni mondjuk lakóterületünk speciális problémáját? Ezzel még csak ott tartanánk, hogy azt jutalmazzuk, aki többet ígér, szebben fogalmaz a bizalmunkért. Pedig nekünk az kell — tanácsban, népfőntban, szakszervezetben, s bárhol — aki többet tesz. A helyes cselekvés eleje pedig a helyes felismerés lehet. Az érdekviszonyok mai bonnyolult szövetének tiszta átlátása, a tennivalós becslés, tárgyilagossága és valószínűsítése, az igények és a lehetőségek arányrendszerének tisztességes összehasonlítása.

A szocialista demokrácia intézményrendszere ma már elég kényelmes. Tessék figyelembe venni, hány helyen és hány társadalmi ügyvéd mozdul bármely észrevételünkre! Munkahely, párt-, szakszervezet, népfőnt, sajtó, jogsegélyszolgálat, népi ellenőrzés, tanács, KISZ-, s még hány szakmai szervezet és speciális érdekképviselet! Ez is házi feladat lehet: milyen természetű ügyem van, és ehhez kit rözgósítok? Ha kényelmes vagyok, mást sem teszek, mint jelzőröpkéket röppentek fel — hogy máskor vegyék a jeleket és mozduljanak. Persze hogy mozdulnak. En meg addig kapalom a kertemet, építem a házkörmöt, futok a másodállásom ügyeiben... Ez lenne demokratikus magatartás?

Szereposztási tévedéseink is vannak. Némelyik ember azt gondolja, arra született, hogy megmondja a közélet robotosainak: mit kell tenniük, miben kell eljárniuk! Azt már tudjuk, a mi társadalmunk olyan, hogy fölállalja akár magánügyeiket is, ha korunk, mozgásképeségünk, önkifejező készségünk ezt kívánja — de teljességgel anti-demokratikus másokra hagyni ügyeiket, ha csupán kényelemből, összeköttetésekben bízva, vagy valamilyen számításból csináljuk. Erőnk és képességünk szerint fölállalni mindent, amiből társadalmi haszon, közmegelegedés szülehet — ez nemesak szimpatikusabb, hanem egyedül demokratikus magatartás.

Eljártam a témával: a következő választásra már mindennél legalább két jelöltet állítunk a tanácsstagi és az országgyűlési képviselői helyekre. Így már az ügyeink képviseletére

közbizalommal választott érdekes emberek közt is válogathatunk. De nélkülünk tizannyian is kevesek lennének arra, hogy a valódi közérdeket kitapogassák és megfogalmazzák. És még messzebb megyek: képviselőink, tanácsstagiaink, választott megbízottaink helyettünk és soha és soha nem lehetnek igazán demokratikusok, ha mi nem hordozzuk magunkban eléggé a demokráciát. Mert demokratikus jogaink képviseletét csak átengedhetjük testületnek a nevében és megbízásunkból való ellenőrzött gyakorlásra — ám demokratikus kötelességeinket sohasem hagyhatjuk másra. Márpedig a szocialista demokráciának ez a leglelkese. Hogy amit mi tehetünk ezért a társadalomért — azt senki más helyettünk meg nem cselekedheti.

Ezt a „házi feladatot” valóban mindenkinek meg kell írnia. Ha nem is nyomtatásban, ha nem is tollal — gondolatban, saját elszámolásként mindenkinek és mindenképpen. Legalábbis annak, aki valóban vágyik demokratikus társadalmi közegre, szocialista demokráciára. Szavazni könnyű, egyszerű. Ha úgy szavaztam — „lám én megmondtam”. Ha másként — „rám nem hallgattak”. Demokratikusan élni már sokkal nehezebb. Miként lehet a dolog könnyebb? Ha úgy szavazunk, ahogy élünk, illetve úgy élünk, ahogy szavazunk. Ha a közérdeket keressük egyéni cselekedtünkben is.

A polgári demokráciának van egy jó bő takarója: mindenki beszélhet; ugyanazt és az ellenkezőjét. A szocialista demokrácia látzatra ennél feszesebb: mindenki latba vetheti energiáját a közérdekért. Micsoda különbség!

Ez is elmenne egy gondolkodási házi feladatnak.

SZ. SIMON ISTVÁN

A tudomány szerepe az innovációs folyamatban

— Napjainkban egyre gyakrabban találkozhatunk a fogalommal: innováció. Tulajdonképpen mit takar e fogalom, s az innovációs folyamatban mi a tudomány szerepe? — tettük fel a kérdést Bánsági Pálnak, az MTA Kutatásszervezési Főosztály vezetőjének.

— Az innováció mint alapszó, megújulást jelent: ahogyan most használjuk, teljes komplexitásban társadalmi, gazdasági megújulást. E fogalmat már az 1910-es években használták, de igazán csak az elmúlt 2–3 évtizedben terjedt el a szakmában. Ma már nagyon helyesen rendszeres szemléletre törekszünk, a folyamatok megfogadásához. Az innovációs folyamat az emberi tevékenységnek olyan társadalmilag szervezett akciószervezete, amely az új ismeret megszerzésétől, az új ismeret alapján születő termék értékesítéséig, illetve szolgálatától, vagy valamiféle hasznos társadalmi cselekvés megvalósulásáig tart. Nem véletlen, hogy értékesítésről és nem értékesítésről beszélek. Ugyanis itt többről van szó, a felhasználónál végbemenő minőségi változásról. Az elmúlt néhány évtized műszaki fejlődése, ehhez hozzájárulva a gazdasági nehézségek kiéléződése a minőségi változásokra irányította a figyelmet. Ezen időszak tapasztalatai alapján megkérdőjeleződtek a természeti erőforrások gazdaságával vagy szegénységével kapcsolatos nézetek, és ebből az ország lehetőségeire való abszolút következtetések. Ezeknél sokkal lényegesebb az ország szellemi potenciálja, tudásanyaga, az

adott ország munkakultúrája. (lásd: Japán, Svájc.)

— Ha! Hatnánk bővebben a létező szellemi tőke kihasználásának és továbbfejlesztésének összefüggéseiről?

— A szellemi tőke az, amit hosszú távon kell és tudunk is befolyásolni. Ez fontos társadalmi feladat, gazdasági automatizmusokkal nem irányítható. A rendelkezésünkre álló szellemi kapacitás fejlesztésének elmaradása behozhatatlan károkat okoz. Ha elhanyagoljuk az alapkutatásokat, amelyek eredményei 5–10 év múlva realizálódnak a gyakorlatban, akkor 5–10 év múlva nem lesz mit átadni a gyakorlat számára. Hasonlóan az oktatáshoz: ha öt évig ennek mai gondjait, elmaradásait nem oldjuk fel, akkor öt év múlva öt olyan generáció kerül ki például a felsőoktatásból, amelyek a felkészültsége nem fel meg a társadalmi követelményeknek. Arra nem számíthatunk, hogy a nagy tudományos áttörések előváltala kerülünk, de mindezt ott kell lennünk, ahol lehetőségeink, hagyományaink és szükségességeink ezt elérhetővé, illetve követelménnyé teszik. Biztosítanunk kell a következő szükséges kultúrát, tudást és alkalmazkodóképességet.

Az áttöréshez „tömegetmadás” szükséges. Hiába álljuk ki esetleg a nemzeti jövedelem százalékában meghatározott kutatásfejlesztési ráfordítások a más országokkal való összehasonlítást, az előrehaladás lehetőségei nem a százaléktól, hanem a ráfordítások tömegétől függenek.

— Az alap-, illetve alapozó és a konkrét gyakorlati célokra orientált kutatások közötti egészséges összhangteremtésre mi a jellemző?

— Sokan helytelenül szembeállítják a kettőt. A szembeállítás hamis. Hiszen minden konkrét kutatásban előfordul, hogy az alapozáson van a hangsúly, később pedig a gyakorlati bevezetés kerül előtérbe. A szembeállítás általában is hamis, ugyanis alapozó ismeretek nélkül nincs és nem is lehet célirányozott kutatás. A kettő feltételezi egymást. Ma gazdasági kényszerünk miatt erőteljesen jelentkezik az igény a konkrét műszaki, gazdasági problémák megoldása iránt, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy az évekkel ezelőtti alap-, illetve alapozó kutatások eredményeként valósulhatnak meg. S ugyanakkor a holnap ipari, mezőgazdasági innovációt elindító kutatásfejlesztési eredmények megvalósítását ma kell elkezdni. A magyar társadalom alkalmazkodóképességét a világgazdaságban bekövetkezett változásokhoz meghatározóan a rendelkezésre álló szellemi tőke és ennek hasznosítása jelenti. Meg kell akadályozni a szellemi tartalékok kimerülését.

Legyen kedvezőtlen vagy kedvező gazdasági helyzet, hasonló folyamat játszódik le. Kedvezőtlen gazdasági körülmények között azok az országok kerülnek jó helyzetbe, amelyek tudásukon keresztül fokozzák alkalmazkodóképességüket. Vagyis rosszabb helyzetben még gyorsabban fejleszthetjük például agrár-, ökológiai erőforrásainkat, minden kutatási következményével együtt. Új fellendülés esetében ugyancsak azok az országok tudják jobban kihasználni, esetleg megragadni az új lehetőségeket, amelyeknek erre stratégiájuk van, nem utolsósorban pedig tudásuk felkészülnek erre. Mindkét esetben alapvető kérdés a kutatási, a kutatási stratégia jó meghatározása, és olyan társadalmi körülmények teremtése, ahol ez a tudás realizálódhat. Es ehhez kapcsolódik az innovációs folyamatban részt vevő ember felkészültségének, gondolkodásmódjának, kultúrájának és társadalmi környezetének minőségi átalakulása. Szorító gazdasági gondjaink mellett is a lehetőségeinkhez mérten kell megőriznünk és tovább kell fejlesztenünk szellemi bázisunkat, amely az innovációnak a fundamentuma.

M. E.

In memoriam Rókus

Beharaptak. Először zöld színű panelfogakkal, azután a rózsaszínű és persze a szürke következett, s ha lassan is, de biztosan ott dudorodik már a viztoronypúp — az egykori kertek alján. Daru jött, és zajos cölöpdöngölőkkel csapkodták halálra a kétszáz éves, sáros, árokpárti csodot. Mértani ábrákat tűr már a kétpart: betonvibrátort, panelváz árnyékában mocorgó, lusta konténereket. Úgy mondják: változó világ. A grund, az időtlen-számtelen hűtőház a „már csak volt Ilona utcában”, a gázgyár háztetőkre omló füstje. És a salétromos falú, vizes vágyakat lassan szánálja az idő.

Szoba, konyha, spájz — múlt, jelen, jövő. Szűcsök, tímárok, vásárosok útján kocsi-sok terelik álmos lovaikat az állomás felé, félcibeb szédülő hajnal cipel hátán a soknál eggyel mindig több vagon. Ez az út Budapestre vezet — integetünk az autók után. „Igen, csak mindig egyenesen, és ott lesz a végén az állatkert, a Vidám Park, meg a budai vár. Hogy én? — mordul halkán az emlékek közt egy hang a rég lebottott Villa Negrából —, hát persze, én is ott voltam. A családdal, kölyök. Majd elvisz téged is apád.”

Beharaptak. Zöld, rózsaszínű, szürke panelfogak szagatják fel a földet, bulldozerek török szét a sort — azt a végtelen hosszú sort. A pszichológia szerint ugyanis mindig az a sor a leghosszabb, amelyikbe beállunk. Persze az is elképzelhető, hogy egy ilyen sorba akár tizezren is beálljanak. Itt ugyanis beálltak. Pénzért, jó szóért, munkáért. De itt áruktak ám a legolcsóbb pálinkát is, mindig csak kőbányai és mindig világgal, és itt is vásároltak televíziót. Persze, a szomszéd mindig hamarabb, mindig szebbet és nagyobb, mint ahogy zakót is, inget a vállra, vonatjegyet a Balaton felé.

Hogy ők is beletartoztak a munkásosztályba? Az általános iskola nyolcadik osztályának tankönyvéből ez egyértelműen kiderült. Ahhoz viszont már nem kellett ilyen fene magos tudomány, hogy már tizenhat évesen rájöjjön: a vasárnap milyen átkozottul rövid. És tudták azt is, hogy a Nagykorút határállomás nélkül is, a senki földje, mert a túlóladán legkorábban fél nyolckor telnek meg a buszok, a vörös szemű, álmos tömeg pedig itt csorog ki az ajtókon szigorúan hajnalban. A tömeg, ami sokak (és persze okosak) szerint érzékellen a szépre, és egy hosszú műszak után képtelen fölfedezni a nyári alkonyat romantikáját. Bartók pedig macskazene, mert szivlapátra dölve bizony elég nehéz elfütyülni a Concertót. Meccsre persze volt ezse itt minden suhancnak; az üvöltözésre és a siránkozásra, ha valaki meg merte

verni a fiúkat. Ha valaki pofátlanul jobb volt a Hunyadi téren, vagy a Vasutas-pályán; jobb azoknál, akiknek soha nem nőtt ki az aranylábuk, de melléjük lehetett ülni a Nylon teraszán, és hallgatni a soha nem volt csatákról, a válogatótról, ahova ügyis behívnak innen is valakit.

Hogy itt az óvoda plafonját egyensúlyozó gerendán az állt: életveszélyes? Es a vasárnapi ebéd csak egy zsiros kenyérről lenyomva lett kerek és egész? Hogy az aszfaltos utat körbeállták, és száz pár kivágott orrú dorkó kapaszkodott szomorúan a Hunyadi téri pálya kerítésére, amikor a gyepetglákból kisarjad az első igazi fű?

Volt ilyen. De volt itt egy Csumi is aki a sugárútról biciklizett el Tokióba, az olimpiára. Régen volt ez is. Amikor még egész utcák készültek a lumpen világra. Kerékpár-vázat, zseblámpát, minden elmozdíthatót lopott vagonból a lumpeniskolás, és fizetésnapon is inkább csak remelte a nagy málnát, mert olyan durván tudott becsapódni előtte a resti mindig koszos üvegajtaja. De azért tizenhárom évesen már tudta, hogy kell beleszeretni a tanár némbé ott az iskola (bocsánat: Az iskola) folyosóján, vagy vallani a lányunk a vasárnap délutánról, amikor a körtöltés kiserdejében ő, és csakis ő volt a legnagyobb hős a bandában. Mert persze banda is volt minden utcában, jól tudta ezt a nagy bajuszú, kővér rendőr, mégis csak ritkán szállt le a lováról egy-egy nagy pofon kedvéért, hiszen a nyeregben úr volt, és olyan jól mutatott. Azt mondják, ő is ellovagolt Csaba királyfi után, mint ahogy eltűnt Berci is, a postás, és a háromkerékű fagyaltoskocsik.

Nylon, Csillag börtön, bútorgyár, elme-gyógyintézet, Dugonics mozi. És persze még egyszer a futballpályák, ahol tizenegy éves korig mindenki lehet valaki. Hős a megyei első osztályban, irodista, úszómester Ausztráliában — de leginkább „sm”, aki jobb esetben is betanítva átkozza el a futószalagot.

Holnap viszont már itt sem lesznek föld-utak, s a párhuzamos utcákon letisztult lakótelepi rend. Állítólag még a Hunyadi teret is lebontják. Mert ugye az árkokból kinő az egyes ütem, kettes ütem, harmas ütem. Persze, ki bánja? Elavult — így mondják. Mint ahogy Rókus is. A házak, a boltok, az utcák, a közművek (hogy ezt a szót nem ott tanultam, az biztos), amelyekről aligha készül emlékkönyv fényképalbum, hiszen unokáink sem bánják, hogy nem látják. És a szokások?

A lét határozza meg a tudatot. Panel-tudat pedig még nincs. Rókuson legalábbis. Bár ki tudja. Lassan már három éve adták át az első spontházat a tó partján. És ugyebár az ember gyorsan azonosul. Meg persze könnyen is felejt. Olyan könnyen, hogy már a panelfogak harapása se fáj.

BÁTYI ZOLTÁN